

XALQIN MİLLİ YADDAŞINDA ZİRVƏYƏ YÜKSƏLƏNLƏR

Adil Gəray - 100

Nazım KAZIMOV

*Guş qıl, ey ki, bilirsən özünü vaqıf-tar,
Ağah ol, gör ki nədir, naleyi-ney, nəgmeyi-tar.*

oynamışdır. Onun çoxşaxəli yaradıcı-pedaqoji fəaliyyəti respublikada tar müəllimi adını, nüfuzunu daha da ucaltmışdır. Gənclərin milli musiqi alətlərinə marağının artmasında bir bəstəkar və müəllim kimi fədakar əməyi olan Adil Gəray tar müəllimliyinin məsuliyyətli və əhəmiyyətli bir peşə olduğunu öz zəhməti ilə sübut etmişdir.

Musiqi tariximizə görkəmli bəstəkar, pedaqoq və musiqi xadimi kimi daxil olan Adil Gəray Bakının tanınmış ziyalı nəslindəndir. Onun atası Heybətqulu bəy Məmmədbəyli Azərbaycan Cümhuriyyəti dövründə parlament üzvü olmuş, nazir vəzifəsində çalışmış, ictimai-mədəni xadim kimi fəaliyyət göstərmişdir. Uşaqlıqdan əhatəsində olduğu musiqi, muğam Adil Gərayın kövrək, həssas uşaq qəlbini tamam ovsunlamış, tar alətinə böyük maraq oyatmışdır. 1936-cı ildən A.Zeynallı adına Musiqi Texnikumunda tar ifaçılığı üzrə təhsil alan bu istedadlı gənc ilk əmək fəaliyyətinə də həmin məktəbdə başlayır. 1938-ci ildə Azərbaycan Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri Komitəsi nəzdindəki xalq çalğı alətləri orkestrinə konsertmeystr kimi işə qəbul olunan tarzen Adil Gəray bu orkestrdə özünün ilk professional musiqiçi fəaliyyətinə başlayır. Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında təhsil aldığı 1940-1948-ci illərdə Üzeyir Hacıbəyliyə bəstəkarlıq dərslərini alan Adil Gəray tar ilə fortepiano üçün "Bağçakürd" pyesini də məhz unudulmaz müəllimi dahi Üzeyir bəyə ithaf etmişdir. İlk əsərləri sırasına xalq çalğı alətləri orkestri üçün "Cəngi", "Yallı" pyesləri, "Sovet Azərbaycanı" süitəsi, "Vətən nəğməsi", "Gözlər yar", "Boyun qurbani", "Alagöz", "İnsaf eylə", "Yar gəldi", "Laylay" mahnıları, "Tar üçün etüdlər" məcmuəsi daxildir. Konservatoriyada təhsilini başa vurduqdan sonra Bakı musiqi texnikumunda müəllimlik fəaliyyətini davam etdirməklə yanaşı 1959-1973-cü illərdə Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında tar ixtisasından dərslər deyərək peşəkar ifaçı və müəllim kadrları yetişdirmişdir.

Adil Gərayın musiqi əsərlərini xalqa, dinləyicilərə sevdiren, onun əsərlərindəki xalqçılıq, milli kolorit və muğam köklərinə istinad olunmasıdır. Bəstəkarın mahnılarının demək olar ki, hamısı nikbin, həyat-sevərdir. Lakin bəstəkar həyata, cəmiyyətə, gələcəyə münasibətində nə qədər realist olsa da, əsərlərində romantik çalarlar özünü büruzə verir. Bəstəkarın mahnıları 1950-1970-ci illərdə A.Zeynallı



adına Bakı musiqi məktəbinin xanəndələri üçün tədris proqramına da daxil olunmuşdu. Adil Gərayın "El bəzənsin" adlı mahnı məcmuəsinə "Azərbaycanım", "El bəzənsin", "Ana kəndim", "Gülzar" mahnıları Azərbaycan dinləyicisinin zövqünü oxşayaraq, məhəbbətini qazanmışdır.

Bəstəkarın yaradıcılığında tar ilə fortepiano üçün yazdığı əsərlər xüsusi yer tutur. Tar əsərləri respublikamızda bu alət üçün yazılmış ən gözəl yaradıcılıq nümunələrindən sayılır. İfaçılıq və tədris repertuarında daima istifadə olunan bu əsərlər metodik və pedaqoji tələblərə uyğun olaraq bəstələnmişdir. "Tar üçün etüdlər", "Tarantella", "Bağçakürd", "Səfikürd", "Şahnəzəsayığı", "Gülüstan", "Xatirə" və bu kimi əsərlər tar tədrisində geniş istifadə olunan əsərlərdəndir. Adil Gərayın "Tar üçün etüdlər"i öz orijinallığı, texniki və bədii çətinlikləri, alətin melodik imkanları ilə diqqəti cəlb edir. Bu etüdlər bəstəkarlıq yaradıcılığı ilə pedaqoji təcrübənin vəhdətindən yaranan qiymətli tədris və ifaçılıq ədəbiyyatıdır. Adil Gəray "Tar üçün etüdlər"də Azərbaycan instrumental muğam janrı ilə etüdü - Avropa instrumental ifaçılıq janrının sintezinə nail olmuşdur. 1943-cü ildə Ü.Hacıbəylinin redaktorluğu ilə nəşr olunan "Tar üçün etüdlər" 1998-ci ildə "Muğam etüdləri" adı ilə təkrar nəşr olunmuşdur. Müəllif muğamları tar üçün etüdləşdirmiş, və zaman muğamların forma və quruluşunu, muğamların xarakterik melodiya və səciyyəsinə, şöbə tərkibini və ardıcılığını, ayaq formuluunu məhz etüd janrı və forması daxilində təqdim etmişdir. "Muğam etüdləri" eyni zamanda muğamların tar üçün ilk not yazısı, ilk dəfə mессo-soprano açarında nota yazıldığı ilk tədris vəsaitidir. Tar üçün muğam üzərində yazılmış digər bir əsəri "Bayatı-Şiraz" məqamında olan "Qaytağı" pyesi ifaçılığın bədii və texniki imkanları cəhətdən mükəmməl əsərdir.

Yaradıcı və məsuliyyətli bir peşə olan tar müəllimiyi Adil Gərayın sayəsində metodik baxımdan yeni tədris imkanları əldə etmişdir. Onun pedaqoji fəaliyyəti nəticəsində milli musiqi alətlərinin təhsil və tədris prosesinin təkmilləşməsinə səbəb olan yeni mərhələ yaranmışdır. Tarın texniki imkanlarını mükəmməl bildiyi üçün öz əsərlərində pozisiyaları, registrləri, tonallığı, applikaturanı, dinamikanı, akkordları, mizrab üsullarını, sağ-sol əl əlaqəsini bütün dəqiqliyi ilə göstərmişdir. Adil Gərayın təcrübəli yaradıcı müəllim kimi tar alətinin tədrisində verdiyi böyük töhfələrdən biri də müxtəlif bəstəkarların tar ilə fortepiano üçün köçürmələridir. M.Musorqskinin "Sərgidən şəkillər" silsiləsindən "Köhnə qala" pyesi, Ü.Hacıbəylinin "Koroğlu" operasından fraqmentlər, T.Quliyevin "Görüş" kinofilmindən vals, C.Cahangirovun "Rondo", C.Hacıyevin "Laylay" əsərlərinin tar üçün köçürülmələri tar ixtisas tədrisində not ədəbiyyatı ilə zənginləşdirmiş, ifaçı tələbələrə Avropa və rus bəstəkarlarının musiqisinə yaxından bələd olmasını təmin etmişdir. Adil Gərayın zəngin müəllimlik və ifaçılıq təcrübəsi, biliyi, alətə mükəmməl bələd olması, aləti tam bilməsi və

duyması bu əsərlərin tədris və ifaçılıq xüsusiyyətlərində özünü aydın nümayiş etdirir.

Adil Gərayın Azərbaycan musiqi təhsili sisteminə tar ifaçısı və müəllim kadrların yetişməsinə xüsusi əməyi olmuşdur. Bu görkəmli tar müəlliminin yetişdirdiyi ixtisasçılar respublikamızın əksər şəhər və rayonlarında çalışmış, gənc musiqiçi nəslin yetişməsinə dəyərli töhfələr vermişlər. Adil Gəray sinfinin layəqətli yetirmələri sırasında görkəmli bəstəkarlardan SSRİ xalq artisti Arif Məlikov, Azərbaycan Respublikasının xalq və əməkdar artistləri Nəriman Məmmədov, Adil Bəbirov, Dadaş Dadaşov, dirijor Nəriman Əzimov, ifaçılardan Həbib Bayramov, Ramiz Quliyev, Qulu Əsgərov, Sərvər İbrahimov, Ceyran Haşimova, Kamil Vəzirov, Fikrət Verdiyev, alim mütəxəssislərdən Zülfüqar Fərəcov, Sabir Quliyev, Davud Məmmədbəyli, Nəcməddin Məlikməmmədov, müəllimlərdən Orxan Orxanbəyli, Akif Novruzov, Novruz Aydəmirov, Ramiz Firiudbəyli, Sidiq Mustafayev, Sahib Axundov, Faiz Məcidov, Adil İsrəfilov və başqalarının adını çəke bilərik. Adil Gəray məktəbinin professional dərslərindən Azərbaycan ifaçılıq sənətinin yüksək səviyyədə təmsil edib, inkişaf etdirirlər.

Milli sərvətimiz sayılan muğamlarımızın sədaqətli dostuna, həmsirdəsinə çevrilən tarın bu gün bəşəriyyətin incilər xəzinəsinə, YUNESKO-nun Bəşəriyyətin Qeyri-Maddi Mənəvi İrs üzrə Reprerativ Siyahısına daxil edilməsi onu yarıdanların, gələcəyinə inananların müdrikiyindən xəbər verir. Adil Gəray kimi yaradıcı potensialı tar sənətinin bənərsiz güdrəti, səhri və möcüzəsi ilə canlandırın sənət xadimləri Şərqdən Qərbə uzanan körpüdə Azərbaycan milli mədəni irsini dünya səviyyəsində tanıdaraq xalqın milli yaddaşında layiqli zirvəyə qalxmışlar.